

Význam svědecké výpovědi v procesním právu justiniánských Digest

Mgr. Kamila Bubelová, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Anotace:

Článek pojednává o postavení svědků v justiniánském procesu a o způsobu, jakým římský soudce doby císařské posuzoval jejich výpovědi, zejména s ohledem na realizaci zásady volného hodnocení důkazů ve spojitosti s nalézáním míry důvěryhodnosti svědka, absolutní a relativní svědeckou nezpůsobilostí a nevhodností konkrétní osoby pro podání svědectví.

Klíčová slova:

důkaz – svědek – svědecká výpověď - justiniánská kodifikace – Digesta – zásada volného hodnocení důkazů – povinnost svědčit – hodnověrnost výpovědi – soudce.

I. Postavení římského práva v evropském právním prostoru

V současné době, kdy v souvislosti s rostoucím vlivem evropského práva dochází k mnoha změnám v českém právním řádu, jsou velmi aktuální i změny civilního procesu. Rovněž v této oblasti se hledají (a nacházejí) shodné interpretační principy, které umožňují sjednotit výklad práva ve všech zemích Evropské unie – jsou to principy práva římského. Současní čeští procesualisté si stále častěji kladou otázku,¹ jak hodnotit hodnověrnost svědecké výpovědi a jaké je její postavení v procesu dokazování.² Tomuto hledání chce napomoci i předložený příspěvek.

Mezi právními specialisty z jiných odvětví, než je právní romanistika, existuje dlouhodobě řada mylných domněnek o římském právu, procesní právo nevyjímaje.

¹ Např. **Šínová, R.:** *Věrohodnost důkazních prostředků*, in: Debaty mladých právníků 2007, Univerzita Palackého, Olomouc 2007, s. 11 - 14; **Macur, J.:** *Hodnocení přednesů stran zastoupených advokátem v civilním soudním řízení*, in: Bulletin advokacie, č. 4/1996, s. 8 an. K evropské problematice viz **Svoboda, J.:** *Dokazování v členských státech EU*, in: Ad notam, č. 2/2009, s. 49 – 51.

² Podrobně o dokazování **Svoboda, K.:** *Dokazování*, ASPI – educa, Praha 2009.

Tato drobná stať si klade za cíl srozumitelnou formou korigovat nesprávné představy o římském právu, jak o nich slýcháme od svých kolegů, a odhalit pravou tvář římského práva. Ohledně římského císařského procesu většinou převažuje mínění, že byl plný mučení, že ženy v něm nesměly svědčit, že soudce nebyl svobodný ve výběru důkazních prostředků a jejich hodnocení a že váha svědecké výpovědi se určovala podle počtu svědků. O tom, jak velmi se skutečnost lišila od těchto představ, pojednává následující výklad.

II. Římský císařský proces

Římský císařský³ civilní proces, nazývaný extraordinární⁴ nebo kogniční,⁵ byl ve vývoji římského práva procesem posledním (po procesu legisakčním⁶ a formulovém⁷), nejvíce se tedy časově i obsahově blížil současným procesním předpisům. Z dalšího výkladu bude zřejmé, že i v procesní oblasti se evropské právní kultury měly kde inspirovat.

Do dnešních dob se dochovala právní věta *Iudex habere debet duas sales, salem sapeintiae, ne sit insipidus, et salem conscientiae, ne sit diabolus*; jež obrazně vysvětluje, jaký by měl být dobrý soudce: Soudce má mít dvě soli – sůl moudrosti, aby nebyl pošetilý, a sůl svědomí, aby nebyl ďáblem (tj. zlovolný).⁸ To, jestli soudce bude disponovat oběma těmito „ingrediencemi“, rozhodne o spravedlivosti procesu. Proto také římský právník Celsus říká, že dobrý soudce může v konkrétním případě,

³ Jako výlučnou formu civilního řízení zavedl tento proces až císař Dioklecián (vládl v letech 284 – 305 po Kr.).

⁴ Extraordinární značí mimořádný, protože původně se užíval pouze výjimečně vedle řádného procesu formulového.

⁵ Latinský výraz *cognitio* znamená poznávat: soudce se stal jediným rozhodovacím činitelem v civilním procesu.

⁶ Legisakční proces (od výrazu *legis agere* – žalovat podle zákona) byl ovládnán strohým formalismem, při kterém musely sporné strany pronášet přesné věty textu zákona a jakékoli odchýlení se mělo za následek ztrátu sporu (a tím i nároku).

⁷ Ve formulovém procesu byly úlohy rozděleny mezi přetora a soudce – přetor vložil do formule podmínky odsouzení nebo osvobození žalovaného, ale o jejich naplnění nebo nenaplnění rozhodoval soukromý soudce, kterého si strany samy vybraly.

⁸ Latinské znění převzato z knihy **Rebro, K.:** *Latinské právníké výrazy a výroky*, Obzor, Bratislava 1986, s. 142.

který se jeví stejný jako případ jiný, rozhodnout různě, neboť posoudí odlišně osoby a okolnosti případu.⁹

Právě ono posuzování okolností a osob je v procesním právu zvláště významné, neboť se jím realizují důkazní prostředky. Důkazem může být míněn buď prostředek (*instrumentum*), pomocí něhož jsou prokazovány právně relevantní skutečnosti, nebo poznatek získaný pomocí dokazování (*probatio*). Důkazním prostředkem pak může být cokoli (věc, písemná nebo ústní zpráva, řetězec logicky navazujících úvah, ohledání místa atd.), co pomáhá soudci najít pravdu, spravedlnost a objektivně správně vyřešit právní spor.

Latinský výraz *probatio* má kromě právního významu ve smyslu dokazování, odůvodňování nebo důkaz, a obecnějšího významu jako schvalování, prohlídka či souhlas, i význam abstraktní, kdy obratem *probationes* latina označuje řeči žalobců a obhájců.¹⁰ V tomto textu však bude *probatio* používáno pouze v užším smyslu, tj. pro dokazování.

Callistratus píše o rozhodnutí, jímž císař Hadrián¹¹ zakotvil zásadu dnes nazývanou **zásadou volného hodnocení důkazů**, s odkazem na to, že nelze dostatečně přesně určit, jaké důkazní prostředky a v jaké míře mají být použity, neboť někdy není ke zjištění pravdy nutná veřejná listina, jindy rozhoduje větší počet svědků, jejich důvěryhodnost nebo společné mínění zúčastněných.¹² Rozhodně však Hadrián odmítal použití pouze jednoho druhu důkazu s vysvětlením, že o tom, co bude třeba dokázat, musí soudce rozhodnout podle svého vlastního (nejlepšího)¹³

⁹ D 6. 1. 38.: ... bonus iudex varie ex personis causisque constituet. (Překlady textů do slovenštiny viz **Blaho, P., Vaňková, J.:** *Corpus iuris civilis – Digesta*, tomus I., Eurokódex, Bratislava 2008.)

¹⁰ **Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.:** *Latinsko-český slovník*, KLP, Praha 1999, s. 1057: in tertium diem probationes exierunt.

¹¹ Císař Hadrián vládl v letech 117 – 138 po Kr.

¹² D 22. 5. 2.: ... „Quae argumenta ad quem modum probandae cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest.; sicut non semper, ita saepe sine publicis monumentis cuiusque rei veritas deprehenditur, alias numerus testium, alias dignitas et auctoritas, alias veluti consentiens fama confirmat rei de qua queritur fidem.“

¹³ Obrat „*ex animi mei sententia*“ vyjadřuje v češtině: podle mého nejlepšího přesvědčení (viz **Pražák, J., Novotný, F., Sedláček, J.:** *Latinsko-český slovník*, KLP, Praha 1999, s. 1194).

uvážení.¹⁴ Soudce však zároveň musel dbát, aby nerozhodl v rozporu s právem (zákonem, císařskou konstitucí nebo obyčejem).¹⁵

III. Svědecká výpověď

Jednotlivé důkazní prostředky můžeme zmiňovat pouze demonstrativně, protože jejich okruh nebyl v římském právu taxativně dán a ani nebyl omezen. V římských císařských procesech byly využívány nejčastěji soukromé listiny (*scriptury*), veřejné listiny (*instrumenta publica*), svědecké výpovědi (*testimonium*) a právní presumpce (domněnky).

Význam svědků byl v nejstarších dobách římského práva mimořádně veliký. Tento fakt byl dán tím, že nebylo zvykem sepisovat právní úkony písemně, ale podstupovat je slavnostní nunkupační formou, jež měla téměř veřejný charakter. Nejznámější typ tohoto úkonu, mancipace, vyžadoval pro svou platnost mj. účast pěti relevantních svědků, dospělých římských občanů, kteří byli *testabilis*, tj. způsobilí svědčit. Svědkové totiž nebyli přítomni jen kvůli tomu, aby měl úkon slavnostní formu, ale proto, aby v čase potřeby vydali svědectví o obsahu jednání, jemuž byli přítomni. Účastníci úkonu si proto vybírali jako svědky osoby, kterým věřili, a právě tato důvěryhodnost svědků byl fakt, který činil z římské mancipace spolehlivou metodu změny práv a povinností. Osoba, která by o proběhlém úkonu svědčila křivě, nebo by svědectví vydat odmítla, byla dehonestována a označena za nezpůsobilou ke svědeckým úkonům (*intestabilis*). *Fides*, tj. věrnost a důvěra mezi římskými občany, však během staletí bohužel upadala, takže v justiniánské kodifikaci již někteří romanisté vnímají počínající nedůvěru ke svědecké výpovědi.¹⁶ Důkaz svědeckou výpovědí byl stále více považován za kvalitativně horší, než jiné způsoby dokazování, zejména pro vysokou míru jeho subjektivnosti.¹⁷

¹⁴ D 22. 5. 2. in fine: ... Hoc ergo solum tibi rescribere possum summam non utique ad unam probationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te aestimare oportere, quid aut credas aut parum probatum tibi opinaris.

¹⁵ Inst. 4. 17. pr.: Superest, ut de officio iudicis dispiciamus. Et quidem in primis illud observare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est.

¹⁶ Podrobněji viz **Vážný, J.:** *Římský proces civilní*, Melantrich, Praha 1935, s. 104 an.

¹⁷ Faktem je, že např. v raném novověku byly mnohé důkazní prostředky značně subjektivnější, než svědecká výpověď (např. výzva k souboji jako důkaz odvahy proti nařčení ze zbabělosti – podrobněji

Počet svědků nutných k vyslechnutí (a prokázání) nějaké skutečnosti v civilním řízení se v justiniánských Digestech striktně nestanovuje – podle Arcadia Charisia je požadováno, aby počet svědků byl dostatečný, ale zároveň nejnižší nutný k prokázání zkoumané záležitosti, čímž má být zabráněno zbytečnému obtěžování osob nepotřebnými svědectvími.¹⁸ Ulpián vysvětluje, že pokud není v zákonném předpisu uveden počet svědků, stačí dva, protože to naplňuje požadavek plurálu.¹⁹ Z tohoto ustanovení však nemůžeme bez dalšího vyvodit, že by se vyžadovalo svědectví nejméně dvou osob vždy (středověká zásada *Unus testis, nullus testis*), neboť tam, kde zákon nepoužije slovo svědek (*testis*) v plurálu (*testes*), by jedno svědectví dostačovalo.

Každý, kdo byl soudem vyzván, musel podat výpověď. Výjimku tvořily osoby k podání svědectví nezpůsobilé (zákaz výpovědi) a od podání svědectví zákonem osvobozené. Důkaz svědeckou výpovědí **nesměli podávat** ti, jejichž věrohodnost byla pochybná, a dále ti, kteří ve svých výpovědích kolísali (měnili je) - v procesu proto nebylo možno použít výpověď svědka, který nejprve svědčil proti žalovanému a posléze v jeho prospěch.²⁰ Tyto skutečnosti (dokládající, zda osoba je způsobilá pro podání svědecké výpovědi) měl soudce posuzovat pečlivě podle toho, jak je osoba zasloužilá, důvěryhodná, mravná, bezúhonná a důstojná²¹ (těmito vlastnostmi podle Callistrata oplývaly zejména společensky vysoce postavené osoby, členové městských rad a lidé bohatí) a ve stejné míře podle toho, zda neměla zájem na poskytnutí nepravdivé výpovědi z materiálního důvodu (chudoba), nebo z důvodu náklonnosti, vděčnosti či naopak nenávisti k procesní straně.²² Výslovně bylo

např. **Janišová, J.:** *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*, Matice Moravská a UP, Brno 2007, s. 164 an.).

¹⁸ D 22. 5. 1. 2.: *Quamquam quibusdam legibus amplissimus numerus testium definitus sit, tamen ex constitutionibus principum haec licentia ad sufficientem numerum testium coartatur, ut iudices moderentur et eum solum numerum testium, quem necessarium esse putaverint, evocare patiantur, ne effrenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo testium protrahatur.*

¹⁹ D 22. 5. 12.: *Ubi numerus testium non adicitur, etiam duo sufficient: pluralis enim elocutio duorum numero contenta est.*

²⁰ D 22. 5. 23.: *Procul testis is non potest, qui ante in eum reum testimonium dixit.*

²¹ D 22. 5. 2.: *In testimoniis autem dignitas fides morem gravitas examinanda est: et ideo testes, qui adversus fidem suae testationis vacillant, audiendi non sunt.*

²² D 22. 5. 3. pr.: *Testium fides diligenter examinanda est. Ideoque in persona eorum exploranda erunt in primis condicio cuiusque, utrum quis decurio an plebeius sit: et an honestae et inculpatae vitae an vero notatus quis et reprehensibilis: an locuples vel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat: vel an inimicus ei sit, adversus quem testimonium fert, vel amicus ei sit, pro quo testimonium dat. Nam si*

stanoveno, že nikdo navržený žalobcem ze členů jeho domácnosti nemohl být přijat za svědka.²³

Zákaz výpovědi byl dále stanoven např. podle Iuliova zákona o veřejném násilí: proti žalovanému nesmí svědčit jeho propuštěnec (nebo propuštěnec jeho ascendentů), nedospělec, odsouzenec (výslovně se v Digestech uvádí např. *crimen repetundarum*;²⁴ hanlivá píseň;²⁵ avšak např. osobě odsouzené nebo usvědčené z *calumnie*²⁶ se v některých případech veřejných sporů svědecká způsobilost přiznávala, byť s doložkou, že soudce musí „zvážit její důvěryhodnost“²⁷). Další, komu byla odepřena výpověď, byly osoby nečestného zaměstnání: např. kdo se dal najmout pro zápas s divokými šelmami (*harenarius*) či osoba, která se veřejně živí (živila) prostitucí. Výpověď zápasníka nebo podobné (nizké) osoby bylo možno připustit pouze v nutném případě (nebyla-li jiná možnost) a pouze pod torturou,²⁸ která však u ostatních svobodných osob nepřicházela do úvahy.

Ze svědectví byly dále obecně vyloučeny osoby jednak kvůli povinné úctě vůči některým subjektům (např. děti vůči rodičům, nebo otrok vůči pánovi²⁹), kvůli špatné pověsti (*turpitude*) nebo hanebnému životu a dále kvůli pochybnostem o jejich rozvaze či moudrosti (vratkost, lstivost, náchylnost k ovlivnění).³⁰ Nedostatek moudrosti byl patrně také důvodem, proč nesměli svědčit nedospělci a osoby mladší dvaceti let.³¹

creat suspicione testimonium vel propter personam a qua fertur (quod honesta sit) vel propter causam (quod neque lucri neque gratiae neque inimicitiae causa fit) admittendus est.

²³ D 22. 5. 24.: Testes eos, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit.

²⁴ D 22. 5. 15. (Odsouzenec byl intestabilis k výpovědi i testamentu). *Crimen repetundarum* byl zločin vydírání provinciálů, který spočíval v drancování provincie římským správcem.

²⁵ D 22. 5. 21. pr.: Ob carmen famosum damnatus intestabilis fit.

²⁶ Zde je míněn *crimen caluminae* (nazývaný i *falsa accusatio*), vědomě neoprávněná obžaloba nevinného člověka (viz **Bartošek, M.**: *Encyklopedie římského práva*, Panorama, Praha 1981, s. 93).

²⁷ V D 22. 5. 13. Papinián dovozuje, že v zákonech byl zákaz výpovědi pro osoby odsouzené za *calumnii* spíše opomenut.

²⁸ D 22. 5. 21. 2.: Si ea rei condicio sit, ubi harenarium testem vel similem personam admittere cogimur, sine tormentis testimonio eius credendum non est.

²⁹ Podle D 22. 3. 7. však mělo být uvěřeno výpovědi otroka (učiněné ovšem na mučidlech) ve věci, která se týkala jen jeho a nemohla prospět nebo uškodit jeho pánovi.

³⁰ D 22. 5. 3. 5.: ... nam quidam propter reverentiam personarum, quidam propter lubricum consilii sui, alii vero propter notam et infamiam vitae suae admittendi non sunt ad testimonii fidem.

³¹ D 22. 5. 19. 1. a D 22. 5. 20.: Sed nec pupullis testimonium denuntiari potest. In testimonium accusator citare non debet eum, qui iudicio publico reus erit aut qui minor viginti annis erit.

Protipól nečestným osobám tvořili **státní úředníci**, jež byli zákonem vyzýváni, aby se zúčastňovali soukromých úkonů jako svědkové, neboť tím zjednoduší dokazování – z čehož plyne, že výpověď úředníka měla velkou váhu co do důvěryhodnosti.³²

Ženy byly považovány za svědecky způsobilé i vhodné, pokud nebyly nemravné, tj. prostitutky či odsouzené na cizoložství.³³ V Digestech však najdeme i náznaky, že ženy přece jen byly vnímány v praktických záležitostech jako méně důvěryhodné, než muži: např. Ulpián doporučoval, aby při úschově testamentu byla vždy dána přednost muži před ženou, stejně jako staršímu před mladším či ingenuovi (na svobodě narozenému) před propuštěncem.³⁴ V římském právu totiž nebyla totožná způsobilost svědčit u soudu (podat svědeckví) se způsobilostí vystupovat jako svědek u formálního právního úkonu. Tuto druhou formu testability ženy neměly,³⁵ a řešila se dokonce (dnes snad úsměvná) otázka, zda hermafrodit může být platným svědkem u testamentu.³⁶ Za způsobilého svědka k tomuto úkonu byl prohlášen tehdy, pokud jeho vzrušivost odpovídala mužské povaze (byl tedy považován za muže); pokud naopak vzrušivost ukazovala na povahu ženskou, nebylo přijetí hermafrodita jako svědka testamentu přípustné.³⁷

Kromě osob, které nesměly podávat výpověď vůbec, činila ještě právní ustanovení určité osoby **nezpůsobilými pro svědeckví jen relativně**, tj. ve vztahu ke konkrétním osobám: např. podle Juliova zákona o veřejném trestním řízení nesměl **proti své vůli** vypovídat proti obviněnému jeho příbuzný, a to nejen ascendent, descendent a manžel, ale ani švagr, zeť, otcím, nevlastní potomek, vnuk, bratranec. Ani propuštěnec (a jeho ascendenti, descendenti a manželé) nesměl být nucen

³² D 22. 5. 22.: Curent magistratus cuiusque loci testari volentibus et se ipsos et alios testes vel signatores praebere, quo facilius negotia explicentur et probatio rerum salva sit.

³³ D 22. 5. 18.: Ex eo, quod prohibet lex Iulia de adulteriis testimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonii in iudicio dicendi ius habere.

³⁴ D 22. 4. 6.: Si de tabulis testamenti depondendis agatur de dubitetur, cui eas deponi oportet, semper seniorem iuniori et amplioris honoris inferiori et marem feminae et ingenuum libertino praeferemus.

³⁵ O postavení žen v římském právu viz např. **Vrana, V.:** *Ženy – nežiaduca spoločnosť podľa rímskeho práva?* in: *Ius romanum – Diskriminace v římském právu* (ed. K. Bubelová), Univerzita Palackého, Olomouc, 2002, s. 21 – 27; **Skřejpek, M.:** *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII desek*, tamtéž s. 51 – 61; **Židlická, M.:** *Postavení ženy v antickém Římě v oblasti majetkoprávní*, tamtéž s. 73 – 80.

³⁶ Otázka nebyla zbytečná, protože přibrání byť jediného nezpůsobilého svědka způsobovalo neplatnost závěti, což je velmi závažný právní důsledek.

³⁷ D 22. 5. 15. 1. Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit, qualitas sexus incalescentis ostendit.

vypovídat proti patronovi, stejně jako patron proti propuštěnci. Z dikce textu Digest lze vyvodit, že v Justiniánově době bylo přípustné, aby – rozhodnou-li se dobrovolně – proti sobě uvedené osoby, u nichž se předpokládal blízký vztah, svědčily.³⁸ Za osobu blízkou se podle těchto pravidel považovali i ti, jež mají teprve vstoupit do rodinného svazku s účastníky řízení, tj. budoucí švagr či zeť (snoubenec), nebo budoucí tchán (otec nevěsty či ženicha).³⁹ Ze svědecké povinnosti byli vyňati rovněž starci (aniž text zákona určuje, kdo je považován za starce), nemocní (není uvedeno, jakým druhem choroby), vojáci, osoby na služebních cestách v úředních záležitostech a takové osoby, jimž nebylo dovoleno přijít na soud.⁴⁰

Mimo zákazu výpovědi existoval ještě **zákaz předvolání**, u něhož nebyl důvod v nedůvěryhodnosti svědka, ale v nevhodnosti odvolání svědka z jeho pozice: jednalo se totiž o vojáky, kteří nesměli být odvoláváni od útvarů a ze služby. Stejně výsady požívaly i osoby, jež by musely vážit k výslechu dlouhou cestu.⁴¹ Tímto ustanovením však nebylo explicitně vyloučeno, že by soud nemohl uvedené subjekty vyslechnout v případě nutné potřeby v místě jejich pobytu. Vojáci však výpověď mohli odmítnout, stejně jako publikáni, nájemci státních dodávek a osoby nepřítomné z důvodu zařizování státních záležitostí.⁴²

Třetí varianta svědecké nezpůsobilosti se týkala **nevhodnosti pro svědectví** (*testis idoneus*): za takové byly označeny osoby, kterým bylo možno výpověď přikázat, zejména otroci (jejich výpověď mohla být brána v potaz pouze v případě, že nebylo možno získat jiný důkaz)⁴³ či osoby v otcovské moci (syn ve věci otce a obráceně). V těchto případech se již předem pochybovalo o schopnosti vydat nestranné svědectví – proto byla také jen malá míra důvěryhodnosti přikládána

³⁸ D 22. 5. 4.: ... et ut ne patroni patronae adversus liberos neque liberti adversus patronum cogantur testimonium dicere.

³⁹ D 22. 5. 5.: In legibus, quibus excipitur, ne gener aut socer invitus testimonium dicere cogeretur, generi appellatione sponsum quoque filiae contineri placet: item soceri sponsae patrem.

⁴⁰ D 22. 5. 8.: Inviti testimonium dicere non coguntur senes valetudinarii vel milites vel qui cum magistratu rei publicae causa absunt vel quibus venire non licet.

⁴¹ D 22. 5. 3. 6.: Testes non temere evocandi sunt per longum iter et multo minus milites avocandi sunt a signis vel muneribus perhibendi testimonii causa, idque divus Hadrianus rescripsit. ...

⁴² D 22. 5. 19. pr.: Inviti testimonium non dicunt publicani, item is qui non detractandi testimonii causa aberit, item is qui quid exercitui praebendum conduxerit.

⁴³ D 22. 5. 6. – 7.: Idonei non videntur esse testes, quibus imperari potest ut testes fiant. Servi responso tunc credendum est, cum alia probatio ad eruendam veritatem non est.

svědectví samotného účastníka řízení.⁴⁴ Ze stejných důvodů nesmělo být použito svědectví obhájce či soudního vykonavatele v případech, kde měli zákonem svěřené jiné procesní postavení.⁴⁵

Posuzování obsahu výpovědi svědka jakožto důkazu pak bylo ponecháno na soudci – ten měl zkoumat, zda svědek hovořil otevřeně (upřímně), vypovídal věrohodně (neodporoval si), a na otázky odpovídal spontánně a bez přípravy (neměl naučenou řeč).⁴⁶ Pokud někdo podal výpověď lživě, nebo si sám odporoval, měl soudce pravomoc jej náležitě (*competenter*) potrestat.⁴⁷

Callistratus nám dochoval svědectví, že podle Hadriánova reskriptu neměla stejnou váhu skutečná svědecká výpověď před soudem, jako výpověď svědka zaznamenaná písemně a před soudem pouze přečtená. Je zřejmé, že právě proto, že při čtení výpovědi nelze posoudit, jakým způsobem vypovídající hovoří a nelze mu klást doplňující otázky, snižuje se možnost správného vyhodnocení výpovědi soudcem. Důkaz čtením svědeckých výpovědí Hadrián v trestním řízení u svého soudu nepřipouštěl, ale obecně jej (pro civilní řízení) uznával za možný (obvyklý), byť s označením za méně spolehlivý.⁴⁸

Pokud byli všichni svědkové vyhodnoceni jako rovni co do vážnosti, dobré pověsti i povahy, musel být jejich výpovědím přisouzen stejný význam. Pokud si protirečili, nerozhodoval názor majority svědků, ale opět vstupoval do hry samostatný úsudek soudce, který měl věřit tomu, co je mimo podezření z podjatosti (náklonnost nebo nenávisť) a co je podle soudcova nejlepšího uvážení přiměřenější a pravděpodobnější.⁴⁹

⁴⁴ D 22. 5. 9. – 10.: Testis idoneus pater filio aut filius patri non est. Nullus idoneus testis in re sua intellegitur.

⁴⁵ D 22. 5. 25.: Mandatis cavetur, ut praesides attendant, ne patroni in causa cui patrocinium praestiterunt testimonium dicant. Quod et in exsecutoribus negotiorum observandum est.

⁴⁶ D 22. 5. 3. 1. in fine: „Tu magis scire potest, quanta fides habenda sit testibus, qui et cuius dignitatis et cuius existimationis sint, et qui simpliciter visi sint dicere, utrum unum eundemque mediatum sermonem attulerint an ad ea quae interrogaveras ex tempore verisimilia responderint.“

⁴⁷ D 22. 5. 17.: Qui falso vel varie testimonia dixerunt vel utrique parti prodiderunt, a iudicibus competenter puniuntur.

⁴⁸ D 22. 5. 3. 3. – 4.: ... “Quod crimina obiecerit apud me Alexander Apro et quia non probabat nec testes producebat, sed testimoniis uti volebat, quibus apud me locus non est (nam ipsos interrogare soleo)... „Alia est auctoritas praesentium testium, alia testimoniorum quae recitari solent.“..

⁴⁹ D 22. 5. 22. in fine: ... Non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimonium fidem et testimonia, quibus potius lux veritatis adsistit.

IV. Závěrem

Postavení svědka je v mnoha soudních sporech klíčové. Nezřídka se vyskytují situace, kdy není možno stav věcí pro právo relevantních poznat jinak, než ze subjektivních zpráv osob, které byly události účastny. Posoudit správně míru jejich kredibility patří k nejtěžším úkolům soudcovské práce. Explicitní návod nebo rada k této činnosti v současné době neexistuje, proto nahlížím na římské právo jako na pramen poznání, který může obohatit současnou právní vědu i praxi o mnohé inspirující momenty.

Bezúhonnost a neutralita svědka vůči procesním stranám i předmětu sporu, jak ji vnímalo římské právo jako základ pro objektivní posouzení výpovědi, má i v dnešní době svůj význam. Autentičnost výpovědi, reakce na doplňující otázky a žádosti o vysvětlení rozporů, schopnost správně reprodukovat viděné a slyšené skutečnosti, to vše musí soudce zkoumat nezaujatě, stejně jako možné ovlivnění svědka očekávaným výsledkem sporu (obava z reakce osoby, proti které by výpověď směřovala; nebo naopak výhoda plynoucí z případného vítězství druhé strany).

A přestože je rozhodovací soudní činnost v kontextu všech těchto technicky neuchopitelných záležitostí obzvláště složitá, nebylo by bez nich možno naplnit myšlenku spravedlivého procesu, jak je vyjádřena v Celsově zásadě *Ius est ars boni et aequi* – Právo je umění dobrého a spravedlivého.⁵⁰

Kontakt na autora – email: kamila.bubelova@upol.cz

⁵⁰ D 1. 1. 1. pr. Ulpianus: Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi.